บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรด้วยการใช้องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม การป้องกันรักษาและการปลูกป่าในการอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ

3. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

เกษตรกรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ จำนวน 116 ราย จากการสุ่มตัวอย่าง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพื้นฐานทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุดและสูงสุด การทดสอบ สมมติฐานใช้การวิเคราะห์ด้วยค่าไคสแควร์ และค่าสัมประสิทธ์สหสัมพันธ์แบบเพียรสัน ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 40 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี โดยเกษตรกรมีอายุสูงสุด 70 ปี อายุน้อยสุด 21 ปี และมีอายุเฉลี่ย 44.2 ปี ซึ่งร้อยละ 33.60 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีเพียงร้อยละ 3.40 จบการศึกษาระดับ ปวช. ปวส. มีรายได้จากการเลี้ยงกุ้งในปี พ.ศ.2543 ระหว่าง 100,000 - 299,999 บาทต่อปี มีเพียงส่วนน้อยร้อยละ 5.20 ที่ขาดทุน โดยมีรายได้เฉลี่ย 525,689.66 บาทต่อปี มีสมาชิกที่ช่วยทำงานในครอบครัว

เฉลี่ย 2.7 คน และเกษตรกรร้อยละ 87.90 ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านป่าชายเลนจากสื่อโทรทัศน์ รองลงมาร้อยละ 75.50 ได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำในหมู่บ้าน ร้อยละ 67.30 ได้รับข้อมูลจากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 57.80 ได้รับข้อมูลด้านป่าชายเลนจากหนังสือพิมพ์ ร้อยละ 51.70 ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อวิทยุ และร้อยละ 50.90 ได้รับข้อมูลข่าวสารจากหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน และพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 80.20 ไม่มีตำแหน่งทางผู้นำทางสังคม มีส่วนน้อยร้อยละ 0.90 ดำรงตำแหน่งเป็นกำนัน กรรมการสภาตำบล และเกษตรกรตัวอย่าง ในรอบปีที่ผ่านมาเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 72.40 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนบ่อเลี้ยงกุ้ง มีเพียงส่วนน้อยร้อยละ 2.60 เปลี่ยนแปลงจำนวนบ่อเลี้ยงกุ้งเพิ่มขึ้นจำนวน 4 บ่อ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 31.0 มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประมงมาก รองลงมาร้อยละ 4.30 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและป่าไม้มาก โดยจะมีเกษตรกรร้อยละ 89.7 ร้อยละ 87.9 และร้อยละ 49.1 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เกษตร และประมงน้อย ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงกุ้งในบริเวณป่าชายเลน 4-6 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.10 โดยมีระยะเวลาในการเลี้ยงกุ้งในบริเวณป่าชายเลนเฉลี่ย 5.78 ปี ส่วนทางด้านแหล่งเงินทุนของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 61.20 กู้เงินจาก ธ.ก.ส. ร้อยละ 20.70 กู้เงินจากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 17.20 กู้เงินจากธนาคาร ร้อยละ 6.90 กู้เงินจากกลุ่มสมาชิกเกษตรกร และร้อยละ 5.20 กู้เงินจากนายทุนเพื่อการลงทุนในการเลี้ยงกุ้ง ทางด้านการเข้ารับการฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ชายเลนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 76.70 ไม่เข้าร่วมการฝึกอบรม มีเพียงร้อยละ 23.30 ที่เข้าร่วมการอบรม

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การป้องกันรักษาป่าและการปลูกป่าชายเลนใน การอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร

จากการศึกษาการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง สามารถแบ่งออกได้เป็น

2.1 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยการเข้าร่วมน้อย และมีค่าระดับการเข้าร่วมเฉลี่ยรวม 1.53 ซึ่งมีประเด็นการเข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นของผู้นำในแต่ละหมู่บ้านจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเข้าร่วมมากกว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง หมายความว่าเกษตรกรจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย

2.2 การป้องกันรักษาป่า พบว่าเกษตรกรมีการป้องกันรักษาป่าในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระดับการปฏิบัติน้อย โดยมีค่าระดับการปฏิบัติเฉลี่ยรวม 1.49 แสดงว่า เกษตรกรมีการป้องกันรักษาป่าเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนกันน้อย

2.3 การปลูกป่าชายเลน พบว่าเกษตรกรมีการปลูกป่าชายเลนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระดับปานกลาง โดยมีค่าระดับการปฏิบัติเฉลี่ยรวม 1.88 แสดงว่าเกษตรกรมีการปลูกป่าชายเลนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนปานกลาง

3. ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร

3.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระดับสูง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้การปลูกป่าชายเลนจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลที่มาอาศัย

3.2 ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ และมีความเข้าใจว่าป่าชายเลนในหมู่บ้านลดลงควรมีการอนุรักษ์ เนื่องจากป่าชายเลนเป็นศูนย์กลางของการรักษาสมดุลยของธรรมชาติทางทะเล และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าชายเลน และเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. การทดสอบสมมติฐาน

จากการทดสอบสมมติฐานที่ระดับ 0.05 ของนัยสำคัญทางสถิติได้ผลดังนี้คือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มี 6 ปัจจัย ได้แก่ การรับข่าวสาร การติดต่อเจ้าหน้าที่เกษตร การติดต่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ การกู้ยืมเงินจากกลุ่มสมาชิกเกษตรกร การกู้ยืมเงินจากนายทุนเพื่อการลงทุน การเข้าร่วมการอบรมด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการการป้องกันรักษาป่าในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มี 2 ปัจจัย ได้แก่ การติดต่อเจ้าหน้าที่เกษตร และการติดต่อเจ้าหน้าที่ประมง และจากการทดสอบสมมติฐานที่ระดับ 0.01 ของนัยสำคัญทางสถิติ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการการมีส่วน

ร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มี 1 ปัจจัย ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน และมี 1 ปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน

สำหรับตัวแปรอื่น ๆ คือ อายุ การศึกษา รายได้จากการเลี้ยงกุ้ง สถานภาพตำแหน่งทางผู้นำทางสังคม การเปลี่ยนแปลงจำนวนบ่อเลี้ยงกุ้ง ระยะเวลาในการเลี้ยงกุ้งในบริเวณป่าชายเลน การกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. ธนาคารและเพื่อนบ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วม การป้องกันรักษาป่า และการปลูกป่า

4.ปัญหา อุปสรรค ความต้องการ และข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร

จากการศึกษาวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนจะมีเพียงเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ปัญหาที่พบได้แก่ ด้านการป้องกันรักษาป่าชายเลน มีการบุกรุกพื้นที่ทำกิน ด้านการปลูกป่าชายเลนเกษตรกรมีคือไม่มีพื้นที่ขยายปลูก ด้านการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน มีปัญหาขาดเจ้าหน้าที่เข้ามาเผยแพร่ด้านการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ได้แกเจ้าหน้าที่จะมีการติดต่อเฉพาะผู้นำในหมู่บ้านเท่านั้น ด้านการรับข้อมูลข่าวสารด้านป่าชายเลนเกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน เกษตรกรส่วนใหญ่เสนอรัฐให้การส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งที่ถูกวิธีเพื่อที่จะได้ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2. อภิปรายผลจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนจะเป็นผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนจากสื่อชนิดต่างๆ ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดของ สุพรรณี (2536) ที่กล่าวว่าการได้รับข่าวสารในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกิจกรรมต่างๆในชีวิตมนุษย์ เนื่องจากประชาชนที่รับข่าวสารเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนมาก ย่อมมีความรู้และความเข้าใจจะเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าคนที่ไม่ได้รับข่าวสาร และมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ถม (2527) ที่พบว่าการได้รับฟังข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่จะขัดแย้งกับผลงานวิจัยของ กิติ (2536)

ที่กล่าวว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ส่วนใหญ่มีผลมาจากอาชีพของเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งได้อาศัยป่าไม้เป็นแหล่งทำกิน ดังนั้นพวกเขาจึงมีความสำนึกรับผิดชอบต่อป่าไม้ที่พวกเขาได้พึ่งพา

เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนนั้นจะมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและเจ้าหน้าที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่อง และการมีตำแหน่งทางสังคมของเกษตรกรจะมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร ซึ่งจะสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ประทักษ์ (2537) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร จะมอบหมายให้คณะกรรมการหรือผู้นำในหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณากำหนดกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าชายเลน เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของ มงคล (2537) ที่พบว่า ประชาชนทั่วไปเห็นความสำคัญของผู้นำชุมชน ว่ามีบทบาทอย่างจริงจังในการอนุรักษ์ป่าไม้และสามารถชักจูง ให้ประชาชนที่อยู่ภายใต้การดูแลร่วมปฏิบัติได้

จากการศึกษาพบว่าการกู้ยืมเงินจากกลุ่มสมาชิกเกษตรกร และนายทุน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรและยังพบว่า การเข้ารับการอบรมด้านการอนุรักษ์มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของประสพสุข (2531) ที่กล่าวว่าการเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเกษตรกร มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า การที่เกษตรกรติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและประมง มีผลต่อการปฏิบัติด้านการป้องกันรักษาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร สอดคล้องกับผลงานวิจัยของแพทยา (2533) ที่พบว่า กรรมการที่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่มากมีส่วนร่วมมากกว่ากรรมการที่มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่น้อย

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์นั้นเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์จะมีส่วนร่วมในการป่าชายเลนเป็นอย่างดีเช่นเดียวกับผลงานวิจัยของแพทยา (2533) ที่กล่าวว่ากรรมการที่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานจะมีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นมากกว่ากรรมการที่มีความรู้น้อยและสนับสนุนผลงานวิจัยสุรี (2531) ที่พบว่าความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำเยาวชน และมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของมงคล (2336) ที่พบว่าประชาชนที่เคยรับทราบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลทำให้เกิด ทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และทำให้บทบาทในการอนุรักษ์มากตามไปด้วย

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่าเกษตรกรขาดความรับผิดชอบและความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เนื่องจากเกษตรกรมุ่งแต่ทำกินไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งขาดผู้นำในการดำเนินงานและงบประมาณสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ อีกทั้งไม่มีผู้ทำหน้าที่ในการประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของณรงค์ (2535) ที่กล่าวว่า ปัญหาการดำเนินงานของป่าชุมชนจะประสบปัญหาในการปฏิบัติงาน ปัญหาหลัก ๆ คือ ปัญหาด้านวิชาการ ปัญหาด้านระเบียบกฎหมายและวิธีปฏิบัติ

3. ข้อเสนอแนะผลการวิจัย

1. จัดการสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ป่าชายเลนไปปลูกในพื้นที่ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมว่างเปล่า หลังจากการเลิกเลี้ยงกุ้งกุลาดำของเกษตรกร เพื่อจะได้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์วัยเจริญพันธุ์และเป็นแหล่งอาหารของประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น

2. ควรจัดการฝึกอบรมและให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งของกรมประมง เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นความสำคัญของป่าชายเลนและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร

3. กรรมการหมู่บ้าน ควรประสานงานกับเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างเต็มใจ

4. เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีกฎระเบียบ และมาตรการในการดำเนินงานอย่างจริงจังเพื่อที่จะได้รับความเชื่อถือจากเกษตรกร

5. เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของป่าชายเลนมากไปกว่าการดำเนินการเลี้ยงกุ้งกุลาดำของตน จึงทำให้ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ดังนั้นผู้นำในหมู่บ้านจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะทำให้เกษตรกรปฏิบัติตาม

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง เพื่อศึกษาวิจัยการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนของกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึง

1. การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนในการทำการเกษตรด้านอื่น
2. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรกับบทบาทของผู้นำในการอนุรักษ์ป่าชายเลน
3. การศึกษาครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตของการศึกษาวิจัยออกไปให้ครอบคลุมพื้นที่มากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำผลของการวิจัยไปเป็นแนวทางในการวางแผนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรต่อไป
4. ควรศึกษาถึงการเสนอแนะด้านความตระหนักให้กับเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากป่าชายเลนกำลังจะหมดไป

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University